

SOSYAL MEDYA VE MAHREMİYET: “YOU” DİZİSİ ÇÖZÜMLEMESİ

Feyza ÜNLÜ DALAYLI
feyzaunlu@windowslive.com
<https://orcid.org/0000-0003-2193-8236>

<i>Atf</i>	Ünlü-Dalaylı, F. (2022). Sosyal Medya ve Mahremiyet: “You” Dizisi Çözümlemesi. Journal of Communication Science Researches, 2 (2), 84-97.
------------	---

ÖZ

Genel olarak bütün insanlık tarihi süresince iktidar ve egemen olan her güç, pek çok yöntem kullanarak kitlelere yönelik gözetim ve kontrol tekniklerini geliştirip kullanmışlardır. Diğer yandan, bilhassa son 20 senede, sosyal medya ortamlarının da gelişmesiyle beraber gözetim şekilde değiştirmiştir. Küreselleşme ve bilgi toplumu vaatlerinin de etkisiyle dünyaya yayılan yeni medya yüzünden her yer süperpanoptikon alanlarına dönüşmüştür. Çevrimiçi ortamlar bugün artık toplumların gerçek mekânlarının yerini almış durumdadır. Bu araştırmada Panoptikon kavramı yerine Süperpanoptikon kavramının kullanılmasının sebebi de Panoptikonun artık bugünün gözetim yapı ve tekniklerini ifade etmede yetersiz kalmasıdır. Bu nedenle gözetimin sosyal medya ortamlarındaki bu yeni durumunu ifade edip artık gözetimin çok daha kapsamlı bir hale geldiğini vurgulamak için süperpanoptikon kavramı kullanılmıştır. Bu araştırma, günümüzde artık mahremiyeti tehdit edecek düzeye gelmiş olan sosyal medyanın panoptikondan süperpanoptikon ve sinoptikona dönüşmüş olan gözetim sisteminin günümüz toplumsal yapılarına olan etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda “You” dizisi içerik analizi yöntemiyle yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon, Mahremiyet, Gözetim.

SOCIAL MEDIA AND PRIVACY: “YOU” SERIES ANALYSIS

ABSTRACT

In general, throughout the history of humanity, every power and sovereign power has developed and used surveillance and control techniques for the masses using many methods. On the other hand, especially in the last 20 years, with the development of social media environments has changed the way of surveillance. With the influence of globalization and the promises of the information society, new media spread all over the world and everywhere has turned into superpanoptic fields. Online environments are now replacing the actual spaces of communities. The reason why the concept of Superpanopticon is used instead of Panopticon in this research is that Panopticon is no longer able to express today's surveillance structures and techniques. For this reason, the concept of superpanopticon has been used to express this new situation of surveillance in social media environments and to emphasize that surveillance has become much more comprehensive. This study aims to reveal the impact of social media, which has now become a threat to privacy, from the panopticon to superpanopticon and synopticon on the social structures of today. In this context, “You” series is tried to be interpreted by content analysis method.

Keywords: Panopticon, Superpanopticon, Synopticon, Privacy, Surveillance.

GİRİŞ

Tarihsel sürece bakıldığında görme eylemi geçirdiği ideolojik dönüşümle beraber, hizmet amacından çıkararak tahakküm hedefine doğru bir evrim geçirmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde fenomenlerin bir toplumsal denetim halini alması gözetim kavramını bilimsel olarak incelenebilir bir hale getirmiştir. Platon kelime kökü olarak “görme” manasına gelen “idea” yı doktrininin ismi yapmış ve idea vasıtasıyla ulaşılan gerçekliğin ana noktasına da görmeyi oturtmuştur (Gökberk, 1974: 68). Platon’un ilk olarak ortaya atmış olduğu görmenin rolü Marx, Weber, Giddens, Foucault, Habermas, Chomsky, Baudrillard gibi yakın dönemin ilk olarak anılan düşünürlerinin de ilgisini çekmiştir. Aydınlanma sonrası dönemde de görmenin gücü vurgulanarak (Castells 2005; Habermas 2004; Baudrillard, 2014; Althusser, 2003; Foucault, 2000; Bauman, 2014), gerçekliğin sadece görülen ile oluşturulduğu ve oluşturulan yeni gerçekliğin de yalnızca fenomenler aracılığıyla açıklandığı bir dünya profili ortaya konmaktadır. Ortaya çıkan bu durumun sebebinin çok daha net bir şekilde açıklanabilmesi için gözetim kavramının özünde var olan görme eylemi ile ilgili detayın açıklanması gerekmektedir. Görme eylemi, görülen ile ilgili bir bilgi sağlamasına karşın (Baudrillard, 2014) algılar ile gerçek üzerinde var olan hâkimiyeti bahsedilenden çok daha fazladır (Small ve Vorgan, 2009). Nörolojik bakımdan görme eyleminin işlem merkezine olan etkisi rasyonel prosesleri belirleme ile ilgili temel rolü oynamakta (Eagleman, 2013) ve görmenin gücü yalnız olarak bile farklı doğrular ortaya koyabilmektedir (Hızır, 1981: 247). Buna karşılık, görme eylemini bugünün koşullarında gözetim haline getirip onu tartışılır yapan şey ise, görmenin yazı ve yazma işlevlerini kazanmış olmasıdır (Baldini, 2000: 28). Görülenin kaydedilmesi, zihnin ve sözlerin somutlaştırılması, pek çok zaman ve mekân içerisinde gösterilebilmesi için depolanması görmeyi gözetim haline çevirmiştir (Li ve diğ., 2009). Gözetim kavramı etimolojik olarak Fransızca’ da ki surveiller kelimesinden türemiş olup İngilizce ’de de surveillance şeklini almış olan kavram belli insan davranışlarını incelemek şeklinde de yorumlanabilmektedir.

John Berger (2006: 8) gözetim ile ilgili literatürü eleştirmiş, gözetimin yalnızca gözetlenenler üzerine olan etkisine odaklanmanın oldukça yetersiz bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur. O’nun bakış açısından duruma bakıldığında dikkat edilmesi gereken başka dikkate değer etki ve tehlikeler olduğu gözlemlenmektedir. Gözetimin tehlikeli ve gizli olan etkisi ise kapalı iletişim alanlarında oluşturulan gözetim yapısının, gözetken, gözetlenen ve gerçeği aynı anda dönüştürebilme özelliğine sahip olmasıdır (Etzioni, 1999).

Gözetim sisteminde, gözetken diğer bir deyişle iktidar kendisini gözetlenenden ve gerçeklikten ayrı tutarak kapalı bir iletişim sistemi tasarlamaktadır. Bugünün dijital sistemleri sayesinde oluşturulan kapalı ve izole olan ortamlar sayesinde elde edilen bilgiler farklı verilerle ilişki kurmadığı için, gözetleyen tarafın düşünceleri, bildikleri ve inandıkları oldukça hızlı olarak değiştiğinden gözetlenen üzerinde psikolojik bir baskı unsuru oluşturmaktadır (Toprak ve ark., 2009). Ortaya çıkan bu etki tepki durumunda, gözetim vasıtasıyla ortaya çıkan bulguların da gerçeği değil, ya bir “simülasyon” u ya da bir “idea” yı yansıttığı açıkça söylenebilecektir. Karşı tarafı görmenin, bilmenin ve yaşamı ile ilgili kayıt yapabilmenin meşru sayıldığı bir evrende, enformasyon, iktidarın boyunduruğunda olduğu için, bu durumun iktidara tehlikeli güçle sağladığı da inkâr edilemez bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında da gözetim kavramı sosyal medya özelinde ele alınacaktır. You dizisi özelinde sosyal medya ile ortaya çıkan gözetim kavramı ayrıntılı bir şekilde irdelenecek olup, sosyal medyanın günümüz toplumlarında bir panoptikon görevi görüp görmediği de çalışma kapsamında sorgulanacaktır. Bu bağlamda çalışmada panoptikon, gözetim toplumu, sosyal medya gibi temel kavramlar ele alınarak, konunun daha iyi bir şekilde anlaşılması hedeflenmektedir. Çalışmada You dizisinin bölümlerindeki gözetim toplumu ve panoptikona dair bulgular içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

PANOPTİKON NEDİR?

1786 senesinde ilk defa Beyaz Rusya’nın güneyinde yer alan Mogilev bölgesindeki Krichev malikânesinde ilk panoptikon tasarlanmıştır. Panoptikonu ilk ortaya koyan kişi Jeremy Bentham’ın kardeşi olan Samuel Bentham olarak alan yazına geçmiştir. Buna karşılık panoptikon denildiğinde

Jeremy Bentham'ın bilinmesi, sonrasında onu bir gözetim evi şeklinde tasarlayıp Middlesex'te yapılacak hapisane için uyarlamış olmasından kaynaklanmaktadır (Dobson ve Fisher, 2007: 308).

Panoptikonda temel hedef ilk olarak çalışma yaşamının düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu doğrultuda, işçilere yönelik gözetim ve denetimin oluşturulabilmesi iktidarın ilk olarak önem verdiği konular arasına girmekle birlikte, gelişen teknolojilerle birlikte hem gözetim şekilleri gelişmiş hem de gözetim kavramı iş hayatının en aktif parçası haline almıştır (Çoban, 2008: 111). Buradan da anlaşılacağı üzere panoptikonun ilk ortaya çıkışı aslında üretimin yeniden üretiminin (reproduction) gerçekleştirilmesiyle ilişkilidir. Panoptikonun buradaki temel hedefi tek tipleştirmektir. Çünkü panoptikon her şeyden daha önce çeşitlilik ve farklılığa yönelik bir silah olarak görülmektedir (Bauman, 2014: 60).

Diğer yandan Jeremy Bentham tarafından dönüştürülen panoptikon modeli daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacak olursa ilk olarak Bentham'ın kardeşinin icat ettiği modelin hapisaneler başlangıçta olmak kaydıyla ıslah evleri, okullar, hastaneler, tımarhaneler ve fabrikalar için uyarlanabileceğini ifade ettiğini ortaya koymak önemlidir. Bilhassa hapisanelere indirgelediği modelde Bentham'ın amaçları şu şekildedir;

- Dairesel şekilde tasarlanmış bir bina,
- Binanın çeperlerine konumlandırılan ve yan yana olan mahkûmların odaları,
- Birbirinden ayrılmış şekilde olan bu odalar sayesinde mahkûmların birbiriyle iletişim kurmaları ve birbirlerini görmeleri engellenmiştir.
- Odaların tamamına hâkim bir konumda yer alan gözetmenin odası binanın tam merkezinde bulunmaktadır.
- Dışarıdan bakıldığında hücrelerin ayrıntılı olarak görülebilecek bir dizaynı ve genişliği bulunmaktadır.
- Her bir hücrede bulunan pencereler hem hücreleri aydınlatmakta hem de gözetmenin alanına dek ulaşacak bir ışık koridoru oluşturarak gözetmenin de hücreyi gözetlemesine imkân vermektedir.
- Hücrelerde bulunan demir parmaklıklar sayesinde hem gözetmen mahkûmları rahatça gözetleyebilmekte hem de hücrelerden kaçış imkânsız hale gelmektedir.
- Mahkûmların gözetleme kulesinde birisinin olup olmadığını görebilmesi de hem ışık açısı hem de mimari plan gereği mümkün olmamaktadır (Bentham, 2008: 14).

PANOPTİKON, SÜPERPANOPTİKON VE GÖZETİM TOPLUMU

Gözetim ile ilgili araştırmalar modern toplumsal sürecin örgütlenme aşamalarına kadar giderken, gözetim çalışmalarındaki en önemli adım 11 Eylül 2001 tarihinde atılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan terör saldırılarının gerçekleşmesinden sonra pek çok değişim olmakla birlikte, gözetim ile ilgili araştırmalarda da artış olmuştur. Hızlı bir şekilde Amerika'da çıkartılmış olan anti-terör yasasının sonrasında gözetim toplumu çok daha radikal bir biçimde uygulamaya girmiş olup bu durum yalnızca ABD ile sınırlı kalmayarak ilk olarak Batı toplumlarına orada da tüm dünyaya yayılmıştır. Güvenliklerini sağlamak ve varlıklarını sürdürebilmek adı altında tüm devletler toplumsal gözetimi artırmakla birlikte günümüzde artık herkes izlenir hale gelmiştir. 2001 yılında başlamış olan bu süreç ile gözetim toplumunun temelleri tüm dünyada atılmış ve bireylerin pek çok hakkı da ortadan kaldırılmıştır (Lyon, 2013: 74-75).

Çoğunlukla ulusun ya da ekonomik sistemleri güvenliği söylemleriyle başlayan, halkın ve sistemin egemenliğini garanti ya da himaye altına alma ile devam eden ve sonunda toplulukların sosyal denetimiyle sonuçlanan gözetim yalnızca bilimsel değil edebiyat ve sanat alanlarında da çeşitli açılardan irdelenmiş ve eleştirilmiştir. Michel Foucault'a göre (2012) kapitalizm, sistem içindeki verimli üretime karşı yaratılabilecek direnç veya direnişin mevcut düzeni yıkmaya olasılığına karşı, her bireyin somut ve kesin olarak gözetilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Benzer biçimde Anthony Giddens ise (2008: 24) gözetimi, doğrudan izlenme yoluyla toplanan şifrelenmiş bilgi birikiminin sosyal davranışların tasarımı

ve otokontrolünü sağlayan bir araç olarak görmektedir. Bu çalışmalarda öne çıkan temel olgu, gözetimin sürdürülebilir olmadığı ve yarattığı sosyal psikolojik yıkım ile kaos ve kriz ihtimallerini arttırdığıdır.

Gözetim alanında dikkate değer çalışmalar yapan akademisyen David Lyon ise gözetim ile ilgili olarak kimlikler üzerinde durmaktadır. Kimlikler bireylerin yaşadıkları ülkeye olan aidiyetini gösteren belgelerin başında kabul edilmektedir. Fakat bugün artık geleneksel kimlikler dünyadaki ülkelerin çoğunda değiştirilmeye başlanmıştır. Çünkü devletler kimlikleri elektronik ortamlara kaydetmek suretiyle tüm vatandaşların bu elektronik kimlikleri kullanmasını zorunlu hale getirme yönünde hızlı adımlar atmışlardır. Bu işlemin gerçekleştirilmesinde Amerika ve Kanada öncü ülkeler olsa da Türkiye’de de 2020 itibarıyla elektronik kimlik kartı olmayan hiç kimse kalmayacaktır. Bu durum ile elektronik kimlik kartları gözetimi ve bunun üzerinden veri toplamayı da çok daha karmaşık bir süreç haline getirmektedir. Bireylerin giriş çıkış yaptığı her devlet kurumu, kan bağışları, en son hangi doktora niçin gidildiği, en son nereye gidip ne yaptığı hatta hangi karayolunu ne zaman kullandığına kadar bireylerin mahremiyetlerini tehdit edecek bir düzeyde çipli kimlik kartları gözetleme olanağı vermektedir (Lyon, 2012).

Genel olarak bakıldığında modern toplumlardaki güvenlik kaygısı ve gözetimin ileri düzeyde ön planda tutulmasının nedenlerini Foucault çok iyi bir şekilde özetlemektedir. Magazine Litteraire için vermiş olduğu bir röportajda Foucault, günümüz iktidar yapılarına göre, gözetleme olgusunun cezalandırma yönteminden çok daha verimli ve etkili olduğundan bahsetmektedir. Sonrasında, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda üretilen yeni iktidar şeklinin günümüz gözetleme yanlısı iktidarın temelini oluşturduğunu da Foucault sözlerine eklemiştir (Foucault, 2012: 22). Çünkü artık günümüz toplumları disiplin toplumları değil denetim toplumlarıdır. Modern iktidarların hepsi gözetlemeyi cezalandırmadan daha önemli görmektedir. Çünkü artık cezalar caydırıcı olma niteliğini yitirmiş durumdadır. Gözetleme durumuysa toplum üzerinde ciddi bir baskı oluşturmak suretiyle iktidara toplumsal düzenin çok daha rahat bir şekilde sağlandığını düşündürmektedir.

Rusya, Çin, Almanya ve Fransa gibi ülkeler resmî kurumlarında Microsoft yazılımlı bilgisayarların kullanımı yasaklanmış durumdadırlar. Bu durumun nedeni ise Amerika, İngiltere ve İsrail’in sahip olduğu Promis ve Echolon programları aracılığıyla Microsoft işletim sistemi olan bilgisayarların çok rahat bir şekilde takip edilebilir ve veri analizi yapılabilir durumda oluşudur (Düzel, 2006). Wikileaks’in dünyaya gösterdiği en önemli şeylerden biri de gözetim teknolojisinin aynı zamanda bir endüstri haline gelmiş olduğudur. Wikileaks belgelerinin ortaya çıkarmış olduğu kadarıyla dünyanın Çek Cumhuriyeti, Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan, Polonya, Birleşik Krallık, Hollanda ve Danimarka olmak üzere 9 ülkesinde 17 şirket gözetim teknolojisi üretilip, satılmaktadır. (Çakır, 2015: 272). Gözetim teknolojilerinin üretilip satılması bile artık ticari bir alan olarak varlığını devam ettirmektedir.

Genel olarak internet çağında bakıldığında dünyadaki herkesin tüm aktivitelerinin pek çok kurum tarafından çeşitli gerekçelerle takip edilerek arşivlendiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum temelde panoptikonun sinoptikon haline dönmüş şeklini yansıtmaktadır. Bugün internet mecralarındaki gözetim o kadar tehlikeli seviyelere ulaşmıştır ki, kullanıcının mecralardan sildiği veriler bile aslında kayıtlı kalmaktadır. Örneğin Amerika’da 11 Eylül saldırılarından sonra çıkarılan terör karşıtı yasalar kapsamında, e-maillerin 1 sene boyunca saklı kalması zorunlu hale getirilmiş olup uygulama günümüzde de hala devam etmektedir. Fakat bu gözetim süreçleri yalnızca ABD ile kısıtlı olmayıp dünyanın her yerinde internet iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla sürdürülmektedir (Düzel, 2006).

Diğer yandan panoptikon kavramının yanı sıra çalışma kapsamında önemli olan bir diğer kavram da esasen Mark Poster tarafından ilk olarak ortaya atılan Süperpanoptikon kavramıdır. Poster’den sonra pek çok kişinin kullandığı kavram David Lyon tarafından geliştirilmiştir. Süperpanoptikon kuramı Mark Poster tarafından şu şekilde açıklanmaktadır; “Yeni medya sayesinde, denetim toplumu disiplin altına alıcı denetimle özdeş hale getirilen mekânsal kuşatmalardan ayrılmakla birlikte bunu önemli bir açıdan gerçekleştirmektedir. Denetim toplumunda kişi aktif ve istekli olarak veri birikimi sürecini gerçekleştirmektedir. Örneğin; birey bir satın alma işlemini gerçekleştirirken kendisine söylendiği anda

hemen kredi kartını cebinden çıkarır, müşteri memnuniyeti anketlerini doldurur, en son çıkan teknolojik ürünleri hevesli bir şekilde bekler ve çıkar çıkmaz onu satın alıp kullanmaya başlamaktadır. Bu sayede bireyin en küçük hareketi bile devletler ile kapitalist güçler tarafından izlenir hale gelmektedir (Poster, 2012: 549).

Süperpanoptikon en yalın haliyle panoptikon modelinin elektronik hale gelmesidir. Günümüzde çok fazla kullanılan sokaklardaki kapalı devre televizyon sistemleri, cep telefonları, internetin bizzat kendisi, elektronik kimlik kartları, kredi kartları vb. süperpanoptikonu oluşturan nesnelere sayılabilecektir. Bugün artık birey sadece kapalı bir mekânda değil, her yerde gözetim altındadır. Dünya kapalı devre bir sistem ile çevrelenmiş hale getirilmiş ve birey için kaçış alanları mümkün olduğunca kısıtlanmıştır (Lyon, 2006: 233 – 234). Ayrıca, süperpanoptikonun panoptikondan bir farkı da yalnızca azınlığın çoğunluğu değil, çoğunluğun da azınlığı gözetlediği bir sistem olmasıdır. Bunun en iyi örneği; bir bilgisayar kullanıcısının sosyal medya hesabı kullanımı ile bilgilerini dışarı açarak gözetlenen bir nesne konumuna düşmesinin ardından aynı kullanıcının iş yerinden bir arkadaşının sosyal medya sayfasını açarak paylaşımlarına bakması suretiyle gözetlendiği esnada gözetleme işlevini de yerine getiriyor oluşudur. Bu esnada panoptikonun tek yönlü yapısı kırılmaktadır. Bu duruma karşılık Zygmunt Bauman ise, oldukça fazla miktarda veri toplama gücüne sahip olan süperpanoptikonun panoptikondan önemli bir farkının depoya veri sağlayan gözetim altındakilerin gözetimin birincil unsurunu oluşturarak bu işi gönüllü olarak devam ettirmesinden bahsetmektedir (Bauman, 2014: 60).

Bir Süperpanoptikon ve Sinoptikon Aracı Olarak Sosyal Medya

Gözetim probleminin sosyal medya ile olan ilişkisinden bahsedilmeden önce sosyal medyayı tanımlamak yerinde olacaktır. Dünyada Web 2.0 sistemlerinin geliştirilmesiyle birlikte büyük bir internet devrimi yaşanmıştır. Bu devrimin en önemli alanının iletişim teknolojileri olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Çünkü bu gelişmeyle beraber internet ortamındaki etkileşim artmış olup internet sahip olduğundan çok daha interaktif bir boyuta evrilmiştir. Bu sayede internet kullanıcıları ağ hizmetinden faydalanmak suretiyle birbirleriyle etkileşim kurmaya başlamışlardır. Kurulan bu etkileşimin gerçekleştiği kanallara ise sosyal medya araçları denmektedir. Bu bağlamda Twitter, Facebook, YouTube, Instagram, Tik Tok, Forsquare, Swarm vb. araçların hepsi sosyal medya kapsamında ele alınmaktadır.

Yeni medya araçları protokol ve sistem olarak çok kalabalık bir kitleyi, dijital bir rıza çerçevesinde izlenebilir hale getirmiştir, burada asıl önemli olan gözetleme işleminin özgürlük ve mutluluk vaatleri kapsamında meşru hale getirilmiş olmasıdır (Manovich, 2001). Lyotard'a göre (1990: 12) yeni medyayla yeniden yaratılan bilgi toplumunda bilgi, yalnızca fonksiyonel bir meta değil, iktidarın, sermayenin ve üretimin temel gücü olmuştur.

Yeni medya araçlarını gözetim ile ilgili olarak ön plana çıkararak ve yeni mücadele tekniklerini gündeme getiren özellikler, yeni medyanın sisteminde yer almaktadır. Geleneksel medya ile yeni medyayı birbirinden ayıran en dikkate değer ayrıntılar, izleyicilerinin davranışlarını algılayabilmesi, bulut sistemlerde bilgilerini depolanmasının gerçekleştirilmesi, eşitleme işlemi yaparak eş anlamlı analiz yapabilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Yanık, 2017: 791). Diğer yandan, sahip olduğu bu yeteneklerin yanı sıra programlanabilir bir medya olan yeni medyadaki veri sistemlerinin yavaş yavaş internet mecrasındaki daha büyük veri sistemleriyle bütünleşmeye başladığı düşünüldüğünde yeni medyanın yapabilecekleri ve gözetim sahası da sınırsız bir hal alacaktır.

Bugün artık her şey metalaşmış ve içeriği dönüşmüş durumda olduğu için bireylerin yaşamı da meta haline gelmiştir. Bu şekilde bir ortamda gözetimin hiçbir zaman olmadığı kadar etkili olacağı da oldukça açık bir gerçeklik olarak görünmektedir. Günümüzde artık pek çok kişi tarafından Descartes'in ünlü cümlesi "Düşünüyorum Öyleyse Varım" anlayışının "Görülüyorum Öyleyse Varım" cümlesine evirildiği ifade edilmektedir. Durum genel olarak insanlığın varlığını etkisi altına alacak kadar derin ve kabullenilmiş olduğundan gözetimle mücadele etmek de oldukça zor bir hale gelmiştir. Çünkü yeni

medya öncesinde varlık göstermiş olan klasik gözetimde iktidar tek başına bir gözetim ve baskı unsuru oluştururken bugün artık kamuoyunun bizzat kendisi gözetimi gerçekleştiren taraf olmaktadır.

Sosyal medya araçlarının bireyi ve onun hayatını bir profil aracılığıyla meta haline getirebilme gücü hiç şüphe yok ki bilginin yayılımında matbaa gibi bir dönüm noktası ve tarihe geçecek bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal medya araçları diğer medyaların ötesinde sadece fikirlerin, araştırmaların ve birikimlerin paylaşıldığı bir mecra değil, bireyin yaşamının hatta bireyin kendisinin içerik halini aldığı bir yer olarak konumlandırılmıştır (Yanık, 2016). Bu haliyle sosyal medya hayali söylemler ışığında bireyler için sansüresiz bir medya, mutlak egemenlik ve demokratik iletişim gibi hayallere ulaşılacak bir araç olarak görünmektedir. Fakat aslında bu mecralarda görünür olmak bir tuzaktır (Foucault, 2005: 251). Çünkü kullanıcılar her ne kadar ilk bakıldığında bir iletişim öznesi gibi görülse de aslında ayrıntılı bir biçimde durum irdelendiğinde, bir bilgi ve pazarlama sisteminin nesnesi olarak sistemde konumlandırılmışlardır.

Süperpanoptikon çerçevesinde sosyal medya bir mekân olarak düşünülebilecektir. De Certeau'nun da ifade ettiği gibi örneğin bir sokağı üzerinden geçenler bir mekân haline getirmektedirler (De Certeau, 2009: 217). Bu durumda sosyal medyada oluşan mekân kullanıcılar, onu icat edenler ya da gözetmenler tarafından mı yaratılmıştır sorunsalı oldukça dikkate değerdir. Çünkü devamlı olarak bir mekânı oluşturanların onun yaratıcıları ya da sahipleri olduğu ifade edilmektedir. Bu sorunsalın cevabı Walter Benjamin'in cümleleriyle en yerine şekilde açıklanacaktır;

“Dinleyici hikâyeyi dinlerken kendini ne kadar unutursa, dinledikleri hafızasında o kadar yer eder. Kendini anlatanın ritmine kaptırıldığında hikâyeleri öyle can kulağıyla dinler ki, kendini hiç zorlamadan onları yeniden anlatırken buluverir” (Benjamin, 2012: 84).

Sosyal medya ortamlarındaki gözetim ele alınırken, yalnızca güvenlik ve ticari kaygı gibi amaçlarla gerçekleştirilen gözetimden bahsetmek çalışma kapsamında yetersiz olacaktır. Çünkü gözetlenenlerin gözetlediği bir mecra olan sosyal medya araçları çok boyutlu bir şekilde ele alınmalıdır. Bu bağlamda yaşanan pek çok somut örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden biri 2015 senesinde Periscope aracılığıyla iki evli çiftin swinger (eş değiştirme) partilerini canlı olarak yayınlamış olmalarıdır. Normal şartlarda çok gizli ve mahrem olan bu aktivite paylaşıncı, oldukça ilgi görmüş ve paylaşan kişinin takipçi sayısı bir anda iki katına çıkmıştır (Radikal, 2015). Görüldüğü üzere bireyler kendilerinin gözetlenmesine izin vermekte ve sonuç olarak takipçileri arttığı için durumdan memnuniyet bile duymaktadırlar. Bireyler özne olduklarını düşündükleri için sosyal medya ortamlarında kendileri sunmakta ve önemli zannetmektedirler. Buna karşılık aslında bu kişiler özne değil nesne halini almışlardır. Bilhassa kendi bedenini herhangi bir şekilde teşhir eden bireyler John Berger'in de ifade ettiği gibi nesneleşmişlerdir (Berger, 2014: 51).

Diğer yandan sosyal medya süperpanoptikon kavramı çerçevesinde ele alındığında ilk olarak bir popüler kültür terimi olan “stalker” diğer bir deyişle izleyici ya da tacizci kavramını açıklamak gerekmektedir. “Stalker” olan kişiler zamanlarını bir kişinin ya da pek çok kişinin sosyal medya hesaplarını gözetlemek ve kontrol etmeye harcamaktadırlar (Baban, 2012: 76 – 77). Burada sosyal medyanın süperpanoptikon işlevi görmesinin nedeni, gözetimi keyif alınan ve gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Bunun yanı sıra, kimse birbirinin ne yaptığını bilmediği için, bugün “stalker” ların gözetlenmesine ve tacizine maruz kalan bir kişi yarın bir başka kişiyi taciz edip gözetleyebilmektedir.

Bu durumun yanı sıra gözetleme işlemlerini yalnızca bireyler değil resmî kurumlar da güvenlik politikaları ve ticari kaygılar kapsamında gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda 1986 senesinde Amerika'da kabul edilen kanunla işverenlerin çalışanlarını elektronik ortamda gözetlemesi yasal hale getirilmiştir (Özarlan, 2008: 142). Hatta bugün işe alım esnasında bireylerin sosyal medya hesapları incelenmekte olup, bu durumun daha meşru görünmesi için de LinkedIn isimli bir sosyal medya mecrası da oluşturulmuştur.

Gözetimin bir diğer çeşidi de sosyal medya aracılığıyla reklam şirketleri tarafından pazarlama amaçlı gerçekleştirilmektedir. Tüketim endeksli bu gözetimin gerçekleştirilmesini olanaklı hale getiren ise

cookies (çerezler) adı verilen araçlardır. Bu araçlar bireylerin internet ortamındaki her hareketini kaydederek, bilgisayarların sabit disklerinde saklı tutmaktadırlar. Düzenli olarak bu cookies denilen araçlar saklı tutulan kişisel verileri tıklanan siteler aracılığıyla Phorm gibi aslında legal olmayan şirketlere satarak, bireylerin karşısına ilgilendikleri ya da arama motorlarında aradıkları her şeyin reklam haline gelmiş ürünler şeklinde geri dönmesini sağlamaktadırlar (Lyon, 2006: 88).

Ayrıca, yaratılan bir içerik, paylaşıldığı zamanın şartları ile değerlendirilmeyerek her an kişinin karşısına çıkarak olumsuz sonuçlara sebep olabilecektir. Bunun da ötesinde, sosyal medya ortamı aracılığıyla aslında sisteme hizmet eden bireyin sürekli gözetlenmesi bireyi kendisi olmaktan alıkoyarak otoriteye uyumlu olmaya da zorlamaktadır. Ortaya çıkan bu durum kişileri oto-sansür ya da oto-kontrol uygulamaya iteceği için çoğu zaman psikolojik sorunlara da neden olabilmektedir. Birey kendisini psikolojik çöküntüye uğrattığı halde, sosyal medyayı hızını kesmeden kullanıyorsa, bu mecrayı süperpanoptikon çerçevesinde düşünmek çok daha olmaktadır.

Diğer yandan sosyal medya mecralarının çalışma kapsamında sinoptikon kavramı aracılığıyla değerlendirilmesi de oldukça önemlidir. Bu bağlamda panoptikon, bireyleri zorla gözetleyen bir sistem olmasına karşın sinoptikon da bu şekilde bir baskı yoktur, bireyler bu aşamada artık gözetlenmeyi kendileri istemekte ve daha fazla izlenmeye yönelik davranışlar sergilemektedirler (Bauman, 2014: 62). Bireyler sosyal medya aracılığıyla kendilerini seyirlik bir nesne konumuna getirdikleri halde, öznenin kendileri olduklarını düşünmektedirler. Gönüllü olarak bireyler kendi bedenlerini ve yaşamlarını bu mecralarda teşhir etmektedirler. Bu nedenle, gözetimin sosyal medya vasıtasıyla bir bakıma meşru hale gelmeye başladığından da söz etmek önemlidir. Çünkü bireyler kişisel bilgilerini hiçbir zorlama olmaksızın bilgilerinin depolandığını pek çok şirkete satıldığını bile bile dünyayla paylaşmaktadırlar. Sevgilinizle gittiğiniz sinemada yapmış olduğunuz check-in, en sevdiğiniz kitapları Facebook'ta beğenmeniz, Instagram üzerinden şu an bulunduğunuz yerden canlı yayın yapıyor olmanız; hepsi sizi daha rahat ulaşılabilir nesnelere haline getirmektedir. Aslında görünenin aksine web ve internet mecraları herkes için değildir ve kuvvetle muhtemel hiçbir zaman da evrensel olarak kullanıma açık olmayacaktır. Arz cephesi, erişimi olanların dahi bir tek kendi çizdiği çerçeve içerisinde seçim yapmasına izin vermektedir; onları kendi sundukları sayısız paket arasından seçim yapmak suretiyle zaman ve paralarını harcamaya davet etmektedir (Bauman, 2014: 63). Rıza üretimi işte bu şekilde oluşmakta ve devam etmektedir. Bauman tarafından da ifade edildiği gibi bireyler önlerine konulan çoklu seçenekler arasından seçim yapmaktadırlar ve bu şekilde özgür iradeleriyle hareket ettiklerini düşünerek kendilerini mutlu, özgür ve demokratik bir ülke ve sistemin parçası olarak görmektedirler.

MAHREMİYET VE SOSYAL MEDYA

Oluştukları yapı itibarıyla sosyal medya araçları kullanıcılara her şeye açık bir ortam sunmaktadır. Bu mecralarda kullanıcılar, devamlı olarak interaktif olduklarından buraları rahat ve özgür alanlar olarak düşünmektedirler. Bu bağlamda, kullanıcılar sosyal medyada hayatlarıyla ilgili bütün bireysel bilgileri, fikirleri, ev adreslerinin fiziki konumlarını, çocuklarının, eşlerinin fotoğraflarını, bireysel mücadelelerini, desteklerini ve daha akla gelmeyecek pek çok ayrıntıyı samimi bir şekilde en yakınlarıyla paylaşıyor gibi paylaşmaktadırlar. Bütün bu verilerin nasıl saklanıp kullanıldığı ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmayan kullanıcılar, paylaştıkları bu bilgiler yüzünden her türlü tehlikeye açık hale geldiklerinin çoğunlukla farkında bile değildirler. Çünkü bireyler bu kadar ayrıntıyı daha fazla beğeni almak, takipçi sayısına erişmek, retweet sağlamak, fenomen olmak vb. için bu mecralarda paylaşmaktadırlar. Bu nedenle her kullanıcı bir başkası hakkında gereğinden fazla bilgiye sahip olabilmektedir. Zaten teknoloji ve enformasyon toplumu her bireyin hayatını görünür hale getirerek, çevresinde olup biten her şeyden haberdar etme iddiasına sahiptir.

Konuyla ilgili olarak da bireylerin sosyal medya mecralarındaki mahremiyeti bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Mahremiyet kavramı dünden bugüne pek çok platformda tartışılmalı bir konu olmuştur. Özellikle kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi sonucu sosyal medya ortamlarının oluşması ve yaygınlaşması mahremiyet olgusuna yüklenen anlamın yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. İnsanlığın en temel duygularından biri olan merak yeni teknolojilerle birlikte ifşa aracı haline

gelmektedir. Kullanıcıların kendilerine ait mahrem ve kişisel bilgileri gönüllü olarak paylaştıkları sanal ortamlarda kurulan iletişim, ahlaki ve sosyal sorumluluk, sosyal dayanışma, duygudaşlık vb. değerleri zedeleyebilmektedir.

Sosyal medya ortamlarında kişiler zaman içerisinde gözetimin gönüllü parçaları haline gelerek, gözetlenmekten haz duymaya başlamışlardır. “Görmek ve görünmek” üzerine varlığını sürdüren sosyal ağlar, mahremiyetin kamusal hale gelmesi fikrini gün geçtikçe derinleştirmiştir. Sosyal medya, kullanıcılarına gerçek hayatlarında olmak istedikleri fakat sahip olamadıkları kişilikleri ve görüntüleri oluşturma olanağı sunmaktadır. Çekilen selfielerin arkasında görülen ünlü markalar, ünlü mağazalardan alınan ve gösterilen metalar, yemek yenilen ve bir şeyler içilen “trend” (ünlü) mekân, kafe ve restoranlar, “in” (popüler) olduğu için gezilen kentler, bir bakıma sıradan bireylerin gerçekte sıradan olmadıklarını kanıtlama çabası şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Kendi teşhir etme ve gösterme isteğinin bir başkasını gözetleme (stalklama, röntgenleme) isteğiyle birleşmesi de izlemeyi ve görülmeyi meşru hale getirmek suretiyle beraberinde pek çok tehlikeyi de getirmiştir. Bu aşamada toplumda yaşayan kişilerin neredeyse hepsi, bir bakıma gözetimin gönüllü köleleri haline gelmişlerdir.

Facebook’un kurucusu Mark Zuckerberg, 2010 senesinin başlarında kendisi ile yapılan bir söyleşide, sıradan insanların kendileriyle ilgili giderek daha fazla mahrem bilgiyi paylaşmaya hevesli olduklarını yani bu alandaki sosyal normların da zamanla evrim geçirdiğini söylemiştir (The Daily Telegraph, 2010). Ayrıca Zuckerberg, Facebook’ta ki güvenlik kurallarının değişiminin de mevcut sosyal normları ifade etmek için kendilerini yenilemelerinin bir sonucu olarak ifade etmiştir. Pek çok kişi, takip ettiği ya da değer verdiği kişilerden etkilenmek suretiyle, mahrem alanlarını zamanla gönüllü olarak daraltma yolunu seçmiştir (Uyanık, 2009). MYK Medya şirketinin kurucusu Serdar Kuzuloğlu BBC ile yapmış olduğu bir röportajda durumu şu şekilde ifade etmiştir; “Aslında biz yerini yurdunu bile bilmediğimiz yerlerde, kendimize ait çok önemli bilgileri gönüllü olarak devrettiğimiz bir çağı yaşıyoruz. Ve bunu kitlesel olarak yaptığımız için bizi rahatsız da etmiyor. Diyoruz ki ”Tamam ben şu kızla birlikte olduğumu yazdım. Ama işte Ahmet de yazmış, Ali de yazmış Kitleselliğin rahatlığı var. Ama bir yandan da kara bir gölge gibi peşimizden yürüdüğünü de bilmekte fayda var.”

Bireyler kişisel yaşamlarını sosyal medya ortamında oldukça saydam tutmakla birlikte, pek çok sebepten dolayı gittikleri yerleri, ne yaptıklarını, ruh hallerini vb. ayrıntılı bir şekilde paylaşmaya çalışmaktadırlar. Devamlı güncellenen durumlar, paylaşılan fotoğraf ve videolar, beğeniler ve yorumlarla sosyal medya ortamında ortaya çıkan aslında Erving Goffman’ın (2009) günlük yaşamda “benliğin sunumu” şeklinde ifade ettiği durumdan bir bakıma “benliğin reklamı” şekline dönüşmektedir. Çünkü artık bir sosyal medya profili bireylerin aynı zamanda sanal ağlardaki mekânı olarak görülmektedir. Bir sosyal medya aracını artık ev olarak düşünmek çok da abartı olmayacaktır. Fischer ve Hubner tarafından da ifade edildiği gibi örneğin Facebook’ta yer alan duvar artık kişilerin evlerinin misafirlere açılan salonları gibi görünmektedir. Çünkü ancak “evimize aldığımız” (sosyal ağlarda arkadaşımızı olan) kişiler duvarımıza bir şeyler yazabilmekte ya da paylaşabilmektedir.

Günümüz toplumlarında ortaya çıkan bu durumu kültür eleştirmeni Hal Niedzviecki, “dikizleme kültürü” şeklinde açıklamaktadır. Niedzviecki’ye göre, bu kültür, “insanlığı kaybetmiş olan insanlık” için ortaya atılmış bir çözüm yoludur. Çünkü birey kendini görünür ve izlenir hale getirdiğinde ve diğer kişilerin görünür olan bireylerle ilgili yorum yapması sağlandığında, bir bakıma kişi kendini birey bilincine ulaşmış gibi hissetmektedir. Kişi dikizlenerek ne kadar özel ve ne kadar farklı olduğunu başkalarına göstermeyi istemektedir (Niedzviecki, 2010: 38).

Diğer yandan, herkesin her an her yerde paylaşmış olduğu, devamlı olarak benliklerin reklam edildiği günümüz toplumlarında kişiler artık gözetlenmekten değil de göz önünde bulunmaktan korkmaktadır. Çünkü gözden uzak olmak aslında bütün ortamlardan da uzak olmak anlamına gelmektedir. Neredeyse bütün haberleşmelerin, davet ve buluşmaların gün geçtikçe sosyal ağlar aracılığıyla planlandığı göz önünde bulundurulduğunda, ağlarda olmayanlar bütün sosyal yaşamdan

dışlanma gerçeğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Hem sosyal anlamda hem de paylaşma anlamında dışlanma korkusu yaşayan kişilere ağlarda var olmaktan başka seçenek bırakılmamaktadır. Pek çok kişi günümüzde yalnızca arkadaşlarıyla iletişimde kalıp olup bitenlerden uzak kalmamak için sosyal mecralarda kalmaya kendisini mecbur hissetmektedir. Bu nedenle kişiler artık isteyerek ya da istemeyerek de olsa, artık kendilerini bu mecralarda var etmek, ellerinde olanları paylaşmak, ağ aracılığıyla iletişim kurmak ve sistemin dışında kalmamak üzere koşullanmışlardır (Erdem: 2010: 61).

YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışmada “You” dizisi içerik analiz yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Berelson, “iletişimin yazılı/açık içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel tanımlarını yapan bir araştırma tekniği” (Tavşancıl-Aslan, 2001: 17), Holsti ve Stone ise içerik analizini “bir metinde özelleştirilmiş karakteristiklerin nesnel ve dizgeli olarak kimlikleştirilmesinden çıkarımlarda bulunma” olarak tanımlamışlardır (Aziz, 1994: 119).

Berger'e göre içerik analizi “örnekleme yoluyla alınan bir iletişim biçiminde (komedi, haber programı, durum komedisi, soap opera...) herhangi bir öğenin (şiddet, kadın gibi) miktarını ölçmeye dayanan bir araştırma yöntemidir” (Yumlu, 1994: 75). George Gerbner de içerik analizinin amacını şu şekilde ifade etmiştir: “Herhangi bir içerik analizinin amacı görünürde açık olmayan bir şey hakkında olanaklı, görünür çıkarımlar yapmaktır” (Güngör ve Binark, 1993: 126). İçerik analizi, sosyal gerçeği, yani varolan durumu varolduğu şekli ile açığa çıkarmayı sağlamaktadır (Tavşancıl-Aslan, 2001: 21).

Bu bağlamda “You” dizisi evren olarak alınmış olup, örnekleme araştırmanın amacı kapsamında “Gelişigüzel” şekilde belirlenmiştir. Dizideki karakterler, seçilen sahneler, cümleler, göstergeler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

İçerik Analizi

“You” Dizisi Genel Konusu

Temel konu olarak dizi de bir kitapçının sahibi olan Joe Goldberg (Penn Badgley) ile modern sosyetenin bir parçası, yüksek lisans öğrencisi, üniversitede asistan ve yazar olan Guinevere Beck’in (Elizabeth Lail) tanışması anlatılmaktadır. Genel olarak bakıldığında dizinin ana karakteri olan kadın ve erkek birbirlerine oldukça zıt görünmektedir. Bir yanda geleneklerine bağlı, günlük yaşamın moda olan her hareketinden uzak bir erkek, diğer yanda cep telefonu olmadan ve sosyal medya mecralarında görünmeden yaşayamayan bir kadın durmaktadır.

Joe, Beck’e ilk görüşte âşık olmuş gibi davranmaktadır. Beck’ten başka hiçbir şey düşünmeyen Joe, ona sahip olmak için akıl almaz davranışlar sergilemektedir. Normalde hiçbir şekilde sosyal medya araçlarını kullanmayan Joe, Beck’i elde etmek için bu araçları ve teknolojiyi kullanarak onu her yerde takip etmektedir. Joe’nun bu davranışları Beck’in yakın arkadaşı Peach’i şüphelendirse de o da Joe’ya engel olamamış ve Joe Beck’in stalkerı olmaktan çıkıp onun erkek arkadaşı olmayı başarmıştır. Fakat Joe takıntılı davranışlarından hiçbir zaman vazgeçmeyince, dizi bir romantizm hikayesinden gerilim hikayesine dönüşmüştür.

Dizide eski ve yeni anlayışların çarpışması romantizmin yanı sıra saplantı ve takıntıya dönüşmektedir. İlk olarak bu saplantı, Beck ile tanışan Joe’nun onu uzaktan takip etmesiyle diğer bir deyişle stalklamasıyla başlamaktadır. Sonunda Beck ile bir ilişki yaşamaya başladığında bile, hala onu takip etme, e-postalarını ve sosyal medya mesajlarını kırma zorunluluğunu hisseden bir erkek olarak Joe dizide rol almaktadır. Buna karşılık dizi 10 bölümden oluşmakla birlikte dizinin ilk bölümlerini izleyenler, dizinin yaratıcıları Greg Berlanti ve Sera Gamble’in kurguları sayesinde –özellikle aynı apartmanda oturduğu polis olan sevgilisinden sürekli eziyet gören kadın komşusunun küçük oğlu Paco’ya olan yardımsever davranışlarıyla- Joe oldukça kibar, yakışıklı ve iyi biri gibi görünmektedir. Joe karakteri aslında günümüzdeki pek çok kişiyi temsil etmektedir. Çünkü o, günümüz teknoloji dünyasında, insanların çok daha zor anlaşıldığı bu dönemde adeta kuzu postundaki bir kurt gibi davranışlar sergilemektedir.

You dizisi Caroline Kepnes'in 2015 yılında yazmış olduğu Hidden Bodies romanından diziyeye aktarılmıştır.

Genel olarak öncelikle Joe karakterine bakıldığında günümüzde bu tarz kişilerin gittikçe arttığı ister istemez düşünülecektir. Çünkü aslında bir katil olduğu halde Joe o yüzünü gizleyerek, Beck'e gerçek bir centilmen olarak kendini göstermeyi başarmıştır. Özellikle de sosyal medya araçlarını kullanmadığı için Beck'in Joe'yu araştırması mümkün olmamıştır. Dizinin genelinde bireyler birbirleriyle ilgili bütün bilgilere sosyal medya araçları sayesinde ulaşmaktadırlar. Normal şartlarda sosyal medyayı hiçbir şekilde kullanmayan Joe bile Beck'i elde etmek için bu araçlardan yardım almaktadır. Genel bir analiz yapıldığında sosyal medya kullanmayıp kendisini gizleyen bireylerin "katil, sapık, psikolojik hasta vb." olma ihtimali çok daha yüksek görünmektedir. Çünkü sosyal medya ortamında bireylerin şeffaf olduğu ve ev adreslerine kadar her şeyi açıkça paylaştıkları dizide lanse edilmiştir. Bu durumda dizi izleyicilere "sosyal medya hesabı olmayan kişilere dikkat edin" mesajı da göndermektedir.

Diğer yandan dizi günümüzün modern dünyasındaki hayatların hem gerçeklikte hem de sosyal ağların sanal dünyasında nasıl yaşandığını da oldukça doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Kişi aslında çevrimiçi olmadığı sürece toplumda var oluşunu günümüzde artık sürdürmekte zorlanmaktadır. Buna karşılık, Joe'nun ilk bölümlerde Beck'in erkek arkadaşı olan Benji'yi (Lou Taylor Pucci) öldürdükten sonra onun telefonunu alıp onun adına sosyal medya hesaplarından paylaşımlar yapmasıyla gerçekte var olmayan kişilerin bile çevrimiçi olabileceği dizide vurgulanmıştır. Çevrimiçi olduğu için, bireylerin yaşamlarına devam ettikleri düşünülmekte ve onlar bu nedenle merak edilmemektedir. Bu ise durumun ne kadar tehlikeli olduğunun bir göstergesidir. Çünkü artık bireylerin yaşam belirtileri sosyal medya hesapları aracılığıyla kontrol edilmektedir. Joe dizide Benji adına arkadaşlarına sosyal medyadan mesajlar gönderdiği, bir yerlere gitmiş gibi paylaşımlar yaptığı için (montaj ve gerçek olmayan fotoğraflarla) Benji'nin çevresini onun yaşadığına ikna etmeyi başarmıştır. Bu durumda bir bakıma, bir kişinin telefon mülkiyetinin, o kişinin mülkiyetine yol açtığına apaçık bir göstergesi niteliğindedir. Çok küçük bir cihaz yaşamları kontrol etmek için adeta bir giriş kapısı oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal medya ortamlarında bireylerin gizliliği sürekli olarak risk altında ve istilaya açık durumdadır. Daha da kötüsü, dizideki bütün karakterlerin birbirilerine yapmış olduğu gibi, birini tanımak için artık herkes sosyal medya araçlarındaki paylaşımları incelemektedir bu da aslında bu ortamlarda olan herkesi bir tür stalker haline getirmektedir.

Joe ile birlikte olmaya başlayan Beck, hem ona ayak uydurmak hem de çok vakit aldığı düşünceleriyle dizinin 3. bölümünde sosyal medya hesaplarını kapatma kararı almıştır. Fakat sosyal medya olmadan yaşamına devam etmek ona çok zor gelmiştir. Arkadaşlarının etkinliklerinden haber alamamış, kendisini çok yalnız hissetmiş hatta sürekli bunları düşündüğü için vakti varken bile yapması gerekenleri konsantrasyonu eksik olduğu için gereğince yapamamıştır. Bu olaydan anlaşılması gereken, aslında sosyal medya araçlarının pek çok açıdan insanlığa zarar verdiği apaçık ortadayken hatta kullanıcılar bile bu durumun farkındayken, bireylerin bir nevi bağımlılık ve oradaki sosyal yaşamlarından kopamamaları gerekçeleriyle sosyal medyadan uzaklaşmadıklarıdır.

Diğer yandan dizide Beck ve onun üç arkadaşı da oldukça önemli toplumsal temsilleri oluşturmaktadır. Arkadaşların biri Peach Salinger (Shay Mitchell) isimli zengin ve hiçbir iş yapmayan ama Beck'e âşık olan bir kadın, diğeri sosyal medya fenomeni Annika Atwater (Kathryn Gallagher) ve son olarak da yine zengin ve paraya ihtiyacı olmayan Lynn Lieser (Nicole Kang) dizide görünmektedir. Bu kişilerin yaşamları paraya ihtiyacı olan ve sıkıntılı bir yaşamı olan Beck için adeta bir örnek niteliğindedir. Çünkü o da onlar gibi olmak için onlar gibi davranmaktadır. Bu nedenle Beck'in sosyal medyada yaşamlarını sürdüren arkadaşlarından kopmadığı gibi dönem dönem sosyal medyadan kopmaları da hep sosyal medya araçlarına yeniden dönmesiyle sonuçlanmaktadır. Ayrıca bu kadınların yaşamı dizide bireylerin yaşamlarının artık ne kadar yüzeysel ve kendine dönük olduğunun da bir göstergesi niteliğindedir. Çünkü sosyal medya ortamlarında sürekli mutlu ve birlikte gittikleri yerlerde pozlar verseler de gerçekte sürekli kavga eden ve birbirlerini aşağılayan davranış şekilleri ön plana çıkarılmıştır.

Dizide bir diğer dikkati çeken ve üzerinde durulması gereken sahne ise, Joe'nun Beck'i takip ederken ve cinayetlerini gerçekleştirirken, hiç zorlanmamasıdır. Hatta Joe kılık bile değiştirmemiştir. Yalnızca göstermelik olarak başına bir şapka takmıştır. Bu şekilde Beck'in evine gizlice girdiği halde hiçbir şekilde yakalanmamıştır. Çünkü günümüzün cep telefonlarına ve sosyal medya ortamlarına gömülü olan dünyasında, artık bireyler birbirlerini fark etmemektedir. Çünkü herkes artık araba kullanırken, yürürken, bir yerlerde otururken, yemek yerken cep telefonları aracılığıyla sosyal medya hesaplarında vakit geçirmektedir. Fiziksel yaşam artık hiç kimse için yeterince önemli değildir. Bu nedenle bireyler artık yürürken bile çevrelerine bakmamaktadır. Bu durum da bir bakıma tehlikeleri toplumlar için çok daha açık hale getirmektedir.

Dizide kullanılan ve dikkat çekici olan bir metafor ise Joe'nun kitapçı dükkanının mahzen kısmında değerli ve tarihi eser olan kitapların korunması için kullanılan "Dev cam bir kutu" (glass box) dur. Joe değer verdiği her şeyi burada saklamaktadır. Beck'i korumak için Benji'yi bile bu kutuya kilitleyerek burada öldürmüştür. Burası dış dünyadan uzak bir yer olarak tasarlanmıştır. Joe dizinin en sonunda Beck'i bile buraya kilitlemektedir. Joe gizlice yapmış olduğu her şeyi Joe bu kısımda gerçekleştirmektedir. Bir bakıma bu kapısı kilitli "Cam kutu" sosyal medya araçları olmaksızın bireylerin hissettiği kapanı metaforik olarak anlatılmaktadır. Çünkü dış dünya artık sosyal medya araçlarından bağımsız bir şekilde düşünülememektedir. Fakat bu cam kutuda olan bitenden hiç kimsenin hiçbir şekilde haberi olmadığı için aslında sosyal medya olmaksızın bireylerin dünyasının bu şekle dönüşeceği gösterilmektedir. Ayrıca bu durum asıl özgürlük ve mutluluk sağlayıcısının sosyal medya araçlarının olduğu dünya olduğu düşüncesini de destekler nitelikte görünmektedir.

Ayrıca, aynı zamanda Joe kurbanlarının –Beck- de dâhil olmak üzere cep telefonlarını ele geçirerek, onların geçmişte yapmış oldukları yanlış, hatalı (örneğin Benji'nin çok uyuşturucu aldığı esnada birini öldürdüğü video) davranışlarına ait olan kanıtları onlara şantaj yapmak için kullanmaktadır. Diğer yandan Beck'in telefonunu gizlice çalmasını ardından Beck yeni bir telefon aldığı anda bile, sosyal medya hesapları her iki telefonda da açık kaldığı için (bu da ciddi bir güvenlik problemidir) Joe, Beck'in her adımını onunla aynı şekilde takip edebilmektedir. Bu durumda bir kişi diğerini gözetlediğinde onun hayatını mahvedecek hatta hayatını sonlandıracak verilere bile erişebilecektir. Burada aslında Joe toplumun stalkerlık yaparak ve gözetleyerek nasıl berbat bir hale getirildiğini temsil ederken Beck'de çevrimiçi yaşamın, kendi hayatına zarar verdiğini fark etmeden halinden memnun mutlu bir şekilde sosyal medya kullanan günümüz sıradan insanını temsil etmektedir. Bu durum tıpkı George Orwell'in 1984 romanında yaratmış olduğu Büyük Birader (Big Brother) karakterine benzemektedir. Fakat günümüzde artık herkes Büyük Biraderdir, çünkü herkes birbirini izlemektedir.

Bütün bunların yanı sıra dizi boyunca Joe, sosyal medya aracılığıyla (bütün sosyal medya araçlarının ismi dizide geçmektedir) kolaylıkla Beck'in evini, okulunu, arkadaşlarını, ailesini, neyi sevip neyi sevmediğini ve özetle hakkındaki bütün ayrıntıları kolaylıkla öğrendiği için Beck'e kendisini sevdirmesi hiç de zor olmamıştır. Çünkü Beck'in âşık olacağı profili önceden ortaya çıkarmıştır. Aslında Joe bu profili oluştururken hem sosyal medyayı kullanmış hem de sosyal medyaya karşı çıkmıştır. Çünkü Beck'in Joe'ya âşık olmasının en büyük nedeni varlıklı üç arkadaşıyla sosyal medya ortamlarından paylaşacakları sahte yaşamı yaşamak dışında gerçek anlamda mutlu olmamasıdır.

Bireylerin yaşamları ile ilgili bütün ayrıntıların sosyal medya hesapları aracılığıyla bütün dünyanın eline geçmesi tam bir sinoptikon örneğidir. Bireyler gönüllü olarak bunları dünyayla paylaşmakta ve yaptıklarının olumsuz ya da kötü sonuçlar doğurabileceğini akıllarına bile gelmemektedir.

Bu dizi aslında genel olarak bireylerin günümüz toplumlarında mahremiyetlerinin ne kadar kolay bir şekilde işgal edildiğini de ortaya koymaktadır. Sosyal medya araçlarını kullanarak birilerinin hayatlarına girmenin günümüzde ne kadar basit olduğu da dizi de ifade edilmiştir.

Joe bir bakıma Beck'e sosyal medya dışında gerçek hayatın da olduğunu hatırlatarak onun aşkını kazanmaktadır. Çünkü insanlık sosyal medya yaşamına dalarak gerçek yaşamı unuttuğu için biri gelip bunu hatırlattığında karmaşa yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra, Joe aslında pek çok kötülüğü bünyesinde

taşısa da bilginin güç olduğunun farkındadır. Normalde yalnızca kitaplara bağlı gerçek bir yaşamı varken, çevrimiçi yaşamdan uzak dururken, Beck'i aşık etmek ve çevresindekileri alt etmek için sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu da Joe'nun karşı olduğu halde kendi amacına ulaşmak için sosyal medyayı kullandığını göstermektedir. Günümüzde pek çok kişi de bu şekilde kolaylıkla davranarak sosyal medyayı kendi çıkarılarına doğrultusunda kullanabilmektedir.

You dizisi bütün gerçekleri oldukça yalın ve basit bir dille anlatmaktadır. Bu da distopyan bir hikâye olmadığı için bu olayların günümüzde pek çok toplumda yaşandığının adeta bir kanıtı niteliğindedir. Çünkü genel olarak dizide Beck hiçbir şekilde kendisini güvenceye almadığı için (örneğin evinin kapısı, camları sürekli açıktır, perdesi yoktur, camın önünde yatağı vardır ve orada kimseyi umursamadan üstünü değiştirmektedir, telefonunu kaybettikten sonra hiç bulmak için çaba harcamamıştır, sosyal medya hesaplarının diğer telefonunda açık kalabileceği aklına bile gelmemiştir vb.) sanki Joe haklı olmasa bile, Joe'nun bir cümlesinde olduğu gibi "Beck sen gözetlenmek istiyorsun, bu nedenle hiç önlem almamışsın" düşüncesi akıllara gelebilmektedir. Joe dizinin sonunda kendisine sapık, psikopat vb. ithamlarda bulunan Beck'e bile "Bana bunları söyleyemezsin, çünkü beni bu hale bu toplum getirdi. Zaten herkes birbirini gözetleyip takip etmiyor mu?" gibi cevaplar vermiştir.

Sonuç olarak, dizi izleyenlere sosyal medya araçları ve stalkerlık sonucunda ortaya çıkan takıntının karanlık taraflarına yönelik bir bakış açısı vermektedir. Bu durumda sosyal medya araçları sayesinde birine zarar vermenin, onun hakkında bilgi toplamanın ne kadar kolay olduğunu göstermektedir. Sosyal medya araçlarının herkes tarafından gözetleme aracı olarak kullanıldığı ve bunun da oldukça normal gösterilmesi sonuç olarak aslında pek çok kişiye zarar vermektedir.

SONUÇ

Günümüz toplumları Michel Foucault'ın fikrine göre artık gösteri değil gözetim toplumu olarak anılmaktadır. İktidarların da etkileriyle oluşturulmuş panoptikonlar artık her yerdedir. Hatta artık bireylerin hapsedildiği hücreler yerlerini gönüllü esirlere bırakmıştır. Bentham tarafından formüle edilen Panoptik sistem her ne kadar kendi döneminde fiziksel olarak yapılmamış olsa da günümüzde sosyal medya mecralarının da etkisiyle panoptikon sinoptikona evrilmiş olarak yaşanmakta ve gözlenmektedir (Foucault, 2017). Kişiler sosyal medyada öznel verilerini hiçbir güvenlik sorgulamasında bulunmadan diğer kullanıcılarla paylaşmak suretiyle panoptik hapishane modelini gönüllü bir şekilde kurmuşlardır. Günümüzde yeni teknolojilerle birlikte artık yalnızca panoptikon değil süperpanoptikon ve sinoptikondan da bahsetmek çalışma kapsamında önemlidir.

Bu bağlamda sosyal medyanın gözetim ve mahremiyet açısından toplumdaki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından "You" dizisi çalışma kapsamında içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu çalışmanın amacı günümüzde artık mahremiyeti tehdit edecek düzeye gelmiş olan sosyal medyanın panoptikondan süperpanoptikon ve sinoptikona dönüşmüş olan gözetim sisteminin bugünkü toplumsal yapılarına olan etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan You dizisinin bölümleri sosyal medya ve mahremiyet çerçevesinde çözümlenmiştir.

Genel olarak elde edilen bulgular sonucunda You dizisinin sosyal medya araçları sonrasında karşı karşıya kaldığı gözetim ve mahremiyet ihlali gibi tehlikeleri basit ve yalın örneklerle ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Dizide sosyal medyayı aktif olarak kullanan bir kadın ve geleneksel düşünceyi temsil eden ve bu tarz dijital araçlara uzak bir erkek temsili olarak gösterilmiştir. Ancak sosyal medya araçlarında herhangi bir hesabı olmamasına rağmen bu kişi (Joe) aradığı her şeyi yine bu araçlar sayesinde bulmaktadır. Bütün bunların yanı sıra dizide sosyal araçları kullanmayan kişilerin daha tehlikeli görüldüğü de dikkati çekmektedir. Çünkü onlara göre bu ağlardaki kişiler şeffaf, rahat ve saklayacak bir şeyi olmayan kişilerdir. Tersine bir kişinin sosyal medya hesabı yoksa onun gizli ve tehlikeli olma ihtimali daha yüksektir.

Bu dizinin çözümlenmesinden de anlaşılacağı üzere, sosyal medya artık gönüllü olarak gözetimin gerçekleştiği bir süperpanoptikon ve sinoptikondur. Bu ortamlarda oluşturulan çevrimiçi kişilikler artık bireylerin yaşam kanıtı olarak görülmekte, fiziksel olarak varlık yerine sosyal medya varlığı dikkate

alınmaktadır. Diğer yandan “stalk” (izlemek, takip etmek), bu ortamların ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olup, önceden mahremiyet kapsamında gizlenen her şey bugün tüm dünyayla rahat bir şekilde paylaşılmaktadır.

Bugün artık sosyal medya ortamlarında var olmak isteyen bireylerin kendilerini gözetlenmekten koruması imkânsızdır. Her ne kadar gizlilik kuralları kapsamında sosyal medya aracı olan şirketler kullanıcılarına bazı imkânlar sunmuş olsalar da bunların hepsi geçicisi çözümlerdir ve hiçbir kesinlik taşımamaktadır. Bu durumda yapılması gereken en önemli şey belki de bireylerin neyin içinde oldukları ile ilgili üst düzeyde bilinç sahibi olması yönündedir. Özellikle kontrolün kendisinde olduğunu zanneden birey bu çevrimiçi dünyada hiçbir kontrole sahip olmadığını ayırdına varmalıdır.

Sonuç olarak, endüstri toplumunun kendince belirli amaçlar çerçevesinde üretmiş olduğu teknolojilerin hiçbiri tek bir amaç için üretilmemiştir. Her ne kadar birey teknolojinin kendisine hizmet amacıyla var olduğunu düşünse ve beklese bile zaman içerisinde ekonomik, siyasi ve ideolojik düşünceler bu teknolojileri bireyler üzerinde hâkimiyet kurmak için üretmektedirler. Bu bağlamda yeni medya okuryazarlığının toplumların bilinçlenmesi için kültürel bir değer haline getirilmesi dikkate alınması gereken bir sosyal sorumluluktur. Çünkü gözetimin etkilerinden korunmak ve mahremiyeti korumak gün geçtikçe bireysel çabalardan çok daha fazlasını gerektirmektedir. Oluşturulmak istenen ve dünyadaki herkesin tek bir bağlantı yoluyla kontrol edilmesi projesini kapsayan hiper medya dönemi tam anlamıyla gerçekleştiğinde dünyadaki herkesin tam anlamıyla gözetim altında olacak ve mahremiyet olgusu tamamen ortadan kalkacaktır. Bu nedenle bu alanlardaki bütün gelişmeler yakından takip edilmeli ve toplum bilinçlendirilmelidir. Özellikle hukuki anlamda bireyler haklarının geliştirilmesi için mücadele alanları yaratmalıdır. Çünkü bu şekilde devam ettiği müddetçe, en önemli insan hakları ihlalinin, bu mecraların sağladığı imkânlar ve meşru hale getirdikleri düzen ile ortaya çıkan yaşamın ve bilginin sahipliği üzerine olacağı uzak bir ihtimal olarak görünmemektedir.

KAYNAKÇA

Althusser, L. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtlar, İstanbul, İthaki Yayınları.

Baban, E. (2012). “McLuhan ve Baudrillard’ın Penceresinden Sosyal Medyanın Etkisi: İfadenin Esareti Gözetlenen Toplum ve Kayıp Kimlik Sendromu”, Tolga Kara ve Ebru Özgen (ed.), Sosyal Medya / Akademi, İstanbul: Beta Yayınları, s. 57-79.

Baldini, M. (2000). İletişim Tarihi, İstanbul: Avcıol Basımevi.

Baudrillard, J. (2014). Simülakrlar ve Simülasyon, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bauman, Z. (2014). Küreselleşme, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bentham, J. (2008). Panoptikon Gözün İktidarı, İstanbul: Su Yayınları.

Benjamin, W. (2012). Son Bakışta Aşk, İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, J. (2006). Görme Biçimleri, İstanbul: Metis Yayınları

Castells, M. (2005). Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, M. (2015). İnternette Gösteri ve Gözetim, Ankara: Ütopya Yayınları.

Çoban, B. (2008). “Gözün İktidarı Üzerine,” Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (ed.), Panoptikon Gözün İktidarı, İstanbul: Su Yayınları, s. 19-44.

De Certeau, M. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi-1, Ankara: Dost Yayınları.

Dobson, J. & Fisher, P. (2007). “The Panopticon’s Changing Geography”, The Geographical Review, 73 (3): 307-323.

Eagleman, D. (2013). Incongnito: Beynin Gizli Hayatı, İstanbul: Domingo Yayınları.

Erdem, E. (2010). "Elektronik Medya ve Yeni Bir Medya Olarak Sosyal Ağlar", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Etzioni, A. (1999). The Limits of Privacy, USA: Basic Books.

Fischer-Hübner, S. (1998). "Privacy and Security at Risk in the Global Information Society", Information, Communication & Society, 1 (4): 420-441.

Foucault, M. (2000). Büyük Kapatılma, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005). Hapishanenin Doğuşu, Ankara: İmge Yayınevi.

Foucault, M. (2012). İktidarın Gözü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2008). Ulus Devlet ve Şiddet, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gökberk, M. (1974). Felsefe Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Hızır, N. (1981). Felsefe Yazıları, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Stan, Li & Tistarelli, Massimo, (2009). "Biometrics at a Distance: Issues, Challenges, and Prospects", Stan Z. Li (ed.), Handbook of Remote Biometrics içinde, Massimo Tistarelli and Rama Chellappa, New York: Springer, s 30-57.

Lyon, D. (2013). Gözetim Çalışmaları, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyon, D. (2006). Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyotard, J. F. (1990). Postmodern Durum, İstanbul: Ara Yayıncılık.

Manovich, L. (2001). The Language of New Media, Cambridge: The MIT Press.

Niedzwiecki, H. (2010). Dikizleme günlüğü, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Özarslan, Z. (2008). Gözün İktidarı: Elektronik Gözetim Sistemleri, İstanbul: Su Yayınları.

Poster, M. (2012). Foucault, Deleuze ve Yeni Medya, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Small, G. & Vorgan G. (2009). Modern Beynin Evrimi, İstanbul: Omega Yayınevi.

Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E. & Binark, M. (2009). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!", İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Yanık, A. (2016). "Yeni Medya Nedir Ne Değildir?" Journal of International Social Research, 9 (45): 898-910.

Yanık, A. (2017). "Bir Süperpanoptikon Olarak Yeni Medya: Yeni Medya Işığında Gözetimin Eleştirisi", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5 (2): 785-800.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Düzel, N. (1 Mayıs 2006). Artık Hepimiz Her An İzleniyoruz, Uğur Dolgun ile söyleşi. Erişim Tarihi: 24.11.2020, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=186027>.

Uyanık, F. (2009). "Serdar Kuzuloğlu: 'Sıradan insanlar, internette sıradan olmadıklarını anlatıyor'", http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2010/03/100306_superguc_kuzuloglu.shtml Erişim Tarihi: 09.06.2021.

Radikal. (2015). "Eş değiştirme partisi Periscope'ta canlı yayınlandı", <http://www.radikal.com.tr/turkiye/es-degistirme-partisini-periscopeda-canli-yayinladi-1494765/> Erişim Tarihi: 05.06.2021.

The Daily Telegraph. (2010). "Facebook's Mark Zuckerberg says privacy is no longer a'social norm' . The Daily Telegraph", <http://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/6966628/Facebooks-Mark-Zuckerberg-says-privacy-is-no-longer-asocial-norm.html> Erişim Tarihi: 11.07.2021.